

מו"ר הגאון רבינו משה חיים דימנטמן שליט"א

ראש הכלול

הפסד כתובה באונס (שיטת רבנו חננאל)

איתא בסנהדרין (ט,ב) :

אמר رب יוסף הביא בעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי בעל, עדי בעל נהרגין ואין משלםין ממנו

וברש"י שם : אע"פ שהיו מפסידין אותה כתובה, אין משלםין טובת הנאת כתובתה כדי שאר זוממי כתובה, כיון דבסקילה הן נהרגין, אין משלםין לה ממון, דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומיין דכי לא יהיה אסון ענש כו'.

ובגמ' שם : ואמר רבא פלוני בא על נערה המאורסה והזומו, נהרגין ואין משלםין ממנו (נהרגין משום פלוני הבועל, וכיון שלא הזכירו שם האשה הנבעלת, למאן מפסידה, רשי'). בתו של פלוני והזומו נהרגין (משום שניהם) ומשלםין ממנו (משום דרצו להפסיד הכתובה לאביה) והוא מיתה לזה ותשלומיין לה, ולכן חייבין ממנו הזומה. ורש"י שם : שלא פlige רבא על רב יוסף דלאיל, דnidzon רב יוסף מيري בניסת, דכתובה דיזה, וכיון דעליה מיקטלי לא משולם לה ממון. ורבא מيري דלא ניסת, הנך תשלומיין דהזומה דאב נינהו, אבל שבת נערות לאביה, והוא ליה ממון לזה האב, ונפשות לזה משום דברועל ונערה מיקטלי עכ"ל.

ולפי"ז צ"ל דמיורי הכא בדכתב לה כתובה מן האירוסין, אבל אם לא כתוב לה כתובה מן האירוסין ליכא תשלומיין כלל (אם ליכא כתובה לאروسה).

ויש להעיר, נהי דשבה נערות לאביה, מיהו לכארה אביה מינה קא זכי, וכיון דhabbat זוכה בכתובה, ואביה זוכה ממנה מדין שבת נערות, א"כ אמרין הכא דחווי ממון לאביה, ונפשות לזה (לבועל ולנבעת) והרי גם הממו הוי לבת והוא ממון ונפשות לחד.

וצ"ל דلغבי דין הזומה, אולין בתיר המפסיד בפועל, וכאן באביה הוא המפסיד כתובה, ע"פ העדים הזוממיין, הלכך מקרי ממון לזה, לאביה, בפועל הוא המפסיד.

ורבנו חננאל מפרש באופן אחר זו"ל :

אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעלה באונס והוזמו להרגין על הבועל, ומשלמין ממון לנערה, כי בעודותן שנבעלה היו מפסידין כתובת בתולה מבעה.

והיינו דבר יוסף שם, דעתך נחרgin ואין משלמין ממון מיيري בנשואה, זוממו להרגה ולהפסידה כתובה, נחרgin ואין משלמין ממון (והו מיתה וממון לחד).

ורבא מיيري בהעידו דיבא על נערה המאורסת באונס, נמצא דרשו להרוג את הבועל, והוא נפשות לזה זוממו להפסיד לה הכתובה, והוא ממון לזה (לנערה) וכיון דחווי מיתה וממון לזה, لكن חייכים מיתה וממון. גם רבא מיيري בನישאת, וכאו הזוממן והעידו דזינתה באונס לאחר האירוסין (ולפ"ז אין צורך לאוקמא דזיל למאי' יש כתובה לאروسה אין בדכתב לה, אלא לפ"ר ר"ח מיירי בנשואה וכן').

וצעיג, דהרי קייל דהיכא דນבעלה באונס, יש לה כתובה, ואפילו אשת כהן דנאסרה עליו, מ"מ יש לה כתובה וכן לא הו מקח טעות כיון דນבעלה תחתיו ונסתהפה שדרחו, מבואר בכתובות (יב,ב).

ובס' יד הרמ"ה סנהדרין כתוב ז"ל: וחזין מאן דאוקמה שנבעלה באונס והוזמו, נחרgin על הבועל ומשלמין ממון לנערה כי בעודותם שנבעלה היו מפסידין אותה כתובת בתולה מבעה, וליתיה, דהא באונס נבעל ונסתהפה שדרחו, ולאו מקח טעות הוא, دائ מק"ט אפילו כתובה בעולה נמי לית לה וכו', וכן'.

וצ"ל לפי Tosfot ר' י"ד (כתובות יב,ב) דכתב בכולו מתני' מיيري בכתב לה כתובה מן האירוסין, דאל"כ אם נאנסה מן האירוסין, הרי בעת כניסה לחופה, לא כנסה על דעת שהיא בעולה והרי זה מקח טעות כיון דחרמבל'ם סובר דין לאروسה כתובה, אין עיקר החיוב בא בשעת הנישואין והוא מקח טעות.

ולפ"ז מובנים דברי רבינו חננאל הנ"ל, דהיעדו שלאחר האירוסין זינתה באונס, ומيري הכא כשנישאת ובאו עדי זנות שזינתה באונס לאחר האירוסין, ורצו להפסיד לה הכתובה, אף שנאנסה, ובמתני' (כתובות יב,ב) מבואר דבכח'ג נסתהפה שדרחו, מיהו הטעם בדכתב לה מן האירוסין זאינה מפסידת אם נאנסה אח"כ, ובשנהדרין מיيري בזלא כתוב לה כתובה מן האירוסין, ונראה דחייב כתובה הוא בעת הנישואין, וכי באו עדים שזינתה באונס לאחר האירוסין, הוא מק"ט בנישואין, ואינה מקבלת כתובה.

נמצא לפי רבינו חננאל, דכללו משניות דמשארסטי נאנsty, דמקבלת הכתובת, מיררי שכותב לה מן האירוסין, ואיז אינה מפסדת אם נאנsty אח"כ, אבל בدلא כתוב לה כתובה, ולפי הפסק דין לאירועה כתובה, נמצא דחיווב הכתובת חל משעת נשואין, איז אם נאנsty לאחר האירוסין הוא מכך טעות בנישואין, שלא נשאה ע"ד שהיה בעולה, ומפסדת הכתובת על הדרך של תוס' ריין' במתני' כתובות (יב,ב; אויש פ"י מה' אישות הי"א).

מייהו דעת הרמב"ם שכתב הנושא את הכתובת שכותבתה מאותים וכוי משמע כיון דסתם, דמייררי אף באין לה כתובה מן האירוסין והחיווב הוא בשעת הנישואין, דארוסה לית לה כתובה, ובכ"ז אם נאנsty לפני הנישואין, לייה הנישואין מכך טעות, ומסביר האויש שם דעל המומי והאונטי המתוחין כשהיא תחת רשותו לא קפיד אייש דליהו מכך טעות, כיון דاشתו היאתו לא קפיד לבטל הנישואין, כיון דנטחפה שדחו ומזלן גרים מה תעשה עכ"ל. והיינו דהיכא זהאונט קרה לפניו האירוסין, הו מקח טעות (דכתה בחזקתו בתולה ונמצאת בעולה, הו מקח טעות), אבל אם האונט היה לאחר האירוסין, כיון דארוסה היא, אינו מקפיד לבטל הנישואין ולכן אם טענת משארסטי נאנsty, אינה מפסדות הכתובת.

נמצא לשיטת הרמב"ם מתני' כתובות (יב,ב) מיררי אפילו בدلא כתוב לה כתובה באירוסין, וטענת משארסטי נאנsty, אף דחיווב כתובה הוא בנישואין, מ"מ לייה מכך טעות וככ"ל.

ועוד יש להוסיף ולומר דלפי תוס' ריין' הניל במתני' התם מיררי בדכתוב לה מן האירוסין, ואיז אם נאנsty לאחר האירוסין, נטחפה שדחו, ומקבלת מأتאים אולס התוטסת שנתחייב לה, קייל בר'יא ב"ע דלא הוסיף לה אלא על דעת שתכנס לחופה, כיון דחויב התוטסת הו בשעת הנישואין, אם נאנsty לאחר האירוסין, לית לה התוטסת, זכניתה על דעת דתאה בתולה ולא בעולה, ולכן דינא דר'ג דנאמתה היינו מכך הכתובת ננתחיב לה משעת האירוסין (בדכתוב לה מן האירוסין) אבל תוספת לית לה וככ"ל. וכשיטת הריא"ז המובא בשלטי הגברים.

מייהו לשיטות הרמב"ם דבגונא זהאונט היה לאחר האירוסין, אינה מפסדת לא כתובה, ולא תוספת, וכחסביר הניל בשם האויש.

ואמרינו במל' כתובות, (בפ' נערה, מה,א) דמוש"ר חדש הוא,adam באו עדים שזינתה בבית אביה, והיעדו לאחר שנכנסה לחופה, הרי היא בסקליה, עיג' adam תזונה אחר החופה דין בחנק, הרי עיג' דאישתני דין, לא אישתני קטלא. עיישי' ברשי'.

וזהו מאמר רבא שם, ולפייו הרי רבא סובר כניסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, והוא מקיט למגורי, ומה"ט כי התוס' (כתובות י,א) דמשום זה אמרו חזקה אין אדם טורה בסעודה ומפסידה, דצרכיה קידושין מחדש.

אי"כ כיון שבאו עדים שזינתה בבית אביה, הרי החופה בטעות, והויא ארוסה, ותו לא אישתני דין, אי"כ מדו"ע אומרת הגמ' דמוש"ר חדש הוא.

ולפי האמור, בדעת הרמב"ם, זאך דקפיד זה לבטל האירוסין (היכא דנאנסה לפניו האירוסין), אבל כשהיא ארוסתו, קשה עליו לגרשה כיון דאסור בקרובותיה ונפיק קלא דاشתו היא,תו לא קפיד לבטל החופה, ולה' החופה בטעות, כי"ש הכא דנאנסה בעודה ארוסה, זה חופה לייה בטעות וכנייל ומישוב הא דאמירין מוש"ר חדש הוא וכנייל (או"ש שם).

ובתשובות הגruk"א (ח"ב סימן קו) מקשה קושית האו"ש הניל, דכל מכך טעות דעתמא היינו אף بلا התנה, און טהדי דקפדי והויא כחתנה ומהנו מזמן תנאי. ואלמלא דלמדנו מבני גד ובני רואובן דמהני תנאי, לא היה שייכות דין דמקיט, שלא עדיף מהתנה במפורש, ולפי כתוב הגruk"א – דהיכא דלא הויא טעות בקידושים, רק בחופה, זה היינו דזינתה באירוסין, לי"ה מכך טעות, כיון דחותפה א"א לקיימו ע"י שליח, ליתה בתנאי (כదאמירין במש' כתובות עד א) הכא נמי טעות לא מהני, ולא לבטל קניין החופה.

ורשי' במש' כתובות (דף מה), סובר דמסירה לשלווי הבעל, לי' נשואין לשום דבר רק לעניין ירושתת, וכן מוציאה מרשות האב, ולא מיקרי לזונות בית אביה לעניין סקלילה, וכן לא מקרי בנעוריה בית אביה לעניין הפחה, אבל מ"מ לא כניסה לרשות הבעל, ומש"ח גם הבעל אינו יכול להפר, וממילא גם בשותפות זה האב, אינו יכול להפר, זיצאה מרשות האב למגורי ולא כניסה לרשות הבעל ולדעת רשי' הניל דמסירה לשלווי הבעל לי' נשואין, ולא כניסה לרשות הבעל, נמצא דבנישואין א"א לקיימו ע"י שליח, וממילא ליתה בתנאי, וכן ליכא דין דמקח טעות בנישואין וכנייל. ד' התוס' דמסירה הויא חופה ממש לכל מיili חוץ מתרומה, נמצא דחותפה היא מילתא דאיתא בשליחות. זה היינו שלוחי הבעל שלוקחים אותה לרשותם, וממילא אף בחופה ממש מהני תנאי כיון דשם חופה יכול ע"י שליח כגון בmissira, ולפי' חזרא הקושיא לדוכתא, דמוסיא שם רע ליכא חדש, דהא הויא חופה בטעות ועודין היא ארוסה. ראייה לשיטת רשי' דמסירה לי' החופה להיות ברשות הבעל, ומקרי א"א לקיימים חופה ע"י שליח, ולא מהני בהה תנאי ומש"ה לית בהה דין דמקח טעות וכנייל.

הפסד כתובה באונס (שיטת רבנו חננאל)

ובנוגע למס' כתובות (מה,א) שהבאנו לעיל בשם האו"ש והגרעיק"א נמצא בגדיר מוש"ר, הוי חידוש, דבסקילה, למורת דחא אילו זינתה לאחר החופה בחנק. ול"א דחווי מק"ט בנישואין, או בשיטת הרמב"ם דלעיל, דליה מק"ט דניסיואין.

או דנימא כהגרעיק"א דמק"ט הוי כאילו היה תנאי, וכל דבר דאי"א בשליחות ליתא בתנאי, ולפי רשיי מסירה לשולחי הבעל, לייח' כנשואה, ומיקרי חופה מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, ולכן לייח' מק"ט בנישואין.

ועדיין יש להעיר, לפי שיטת תוס' ריב"ד דלעיל, דשייך מק"ט בנישואין חזרא הקושיא לדוכתא, אמאי מוש"ר הוי חידוש, ותרי הנישואין בטילין, נמצא דחא דחייבת סקילה הוי כנערת המאורסה בעלה דדין בסקילה.

ועוד יש להעיר, דהגרעיק"א סובר דדין דמקח טעות, הוא מדיני תנאי, ולכארהה אפ"ל דמק"ט איינו מדין תנאי, ואפ"ל אם מילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, מידיו הכא לאו מדין תנאי הוא אלא מדין מק"ט וצ"ע.

מייחו לשון רבנו חננאל "אבל אם העידו על בתו של פלוני שנבעלה באונס והוזמו, נהרגין על הבועל ומשלמין ממון לנערה, כי בעודותן שנבעלה היו מפסידין כתובת בתולה מבعلاה", ובשם האו"ש כיון דນבעלה לאחר האירוסין, ולא כתוב לה כתובה דatoi החזיב הוא הנישואין, אף דנאנסה לאחר האירוסין, הוי מקח טעות בנישואין. מייחו לפ"ז קשה לשון רבנו חננאל שכטב הוי מפסידין כתובת בתולה מבعلاה משמע דכתובת בעלה מקבלת, ולכארהה משמע דלא הוי מק"ט, אלא דכיון דבמציאות נשאה בעלה, יש לה מנה ולא יותר, וצ"ב.